

УДК 343.9

Л. Т. Головійчук, кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінально-
правових дисциплін Університету
митної справи та фінансів

**СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕЧНІСТЬ ПРАЦІВНИКА МИТНИЦІ
ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ, ЯКИЙ ЗЛОВЖИВАЄ
ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, І НАСЛІДКИ ЙОГО ДІЯНЬ**

Наукове дослідження присвячено розгляду найважливіших аспектів зловживань владою або службовим становищем – суспільної небезпечності злочину та працівника митниці, який його вчиняє.

Ключові слова: зловживання владою; зловживання службовим повноваженням; злочин; Державна фіскальна служба України; службова діяльність.

Scientific research was devoted to consideration of the most important aspects of the abuse of power or position (social danger of the crime and the person who commits – customs officials).

Key words: abuse of authority; abuse of power; crime; Government Fiscal Service of Ukraine; official activity.

Постановка проблеми. Суворе дотримання прав та свобод людини і громадянина в усіх сферах діяльності суспільства є головним завданням будь-якої держави. Всі державні структури неодноразово звертали увагу на ті проблеми, що постають перед сучасним українським суспільством у сфері боротьби зі злочинністю. Оскільки до предмета нашого дослідження входить злочинність у сфері митної діяльності й одна з її складових – зловживання владою або службовим становищем працівників митниць Державної фіскальної служби України (далі – ДФСУ), то ми розглянемо детальніше саме ці питання. Так, Рада національної безпеки і оборони (далі – РНБО) України неодноразово звертала увагу на ступінь суспільної небезпечності та шкідливості злочинності в цілому та злочинів у сфері службової діяльності зокрема. Під час розгляду питань про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів виконавчої влади у протидії злочинним проявам і корупції РНБО України неодноразово зазначала, що злочинність, особливо в умовах поглиблення соціально-політичної та фінансово-економічної кризи в державі, становить серйозну загрозу національній безпеці України. Вона є одним із негативних чинників, який серйозно впливає на ефективність діяльності органів державної влади, підриває стабільність і систему правопорядку, захищеність прав, свобод і законних інтересів громадян.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Підґрунтям проведеного дослідження стали наукові праці з кримінального права та кримінології вітчизняних і зарубіжних учених: П. П. Андрушка, Х. М. Ахметшина, З. О. Ашитова, М. І. Бажанова, О. Ф. Бантишева, В. І. Борисова, Я. М. Брайніна, Б. В. Волженкіна, Б. С. Волкова, А. В. Галахової, Л. Д. Гаухмана, В. О. Глушкова, Н. О. Гуторової, М. І. Даньшина, О. О. Дудорова, С. І. Дячука, І. Ш. Жорданія, Б. В. Здравомислова, Г. Г. Зуйкова, О. М. Ігнатова, В. І. Касинюка, В. Ф. Кири-

© Л. Т. Головійчук, 2016

ченка, О. Н. Колесниченка, М. Й. Коржанського та інших; праці з оперативно-розшукової профілактики службових злочинів: К. В. Антонова, М. М. Бабаєва, О. М. Бандурки, В. О. Глушкова, О. Ф. Долженкова, Я. Ю. Кондратьєва, Д. Й. Никифорчука та інших.

Мета статті – здійснити кримінально-правовий аналіз суспільної небезпеки працівника митниці Державної фіскальної служби України, який зловживає владою або службовим становищем, і наслідків його діянь.

Виклад основного матеріалу. Що стосується злочинності у сфері службової діяльності в цілому, то вона формує систему протиправних переваг у доступі до влади, матеріальних ресурсів і благ та унеможливує таким чином вільну ринкову конкуренцію, порушує принципи демократії та соціальної справедливості в суспільстві. У кримінальному праві виділяється декілька видів зловживання довірою, в основі яких лежать різні види відносин довіри, що можуть бути зумовлені: а) службовим становищем повірника; б) становищем опікуна або піклувальника; в) професійним становищем повірника, його трудовою функцією; г) угодою, договором, дорученням тощо; д) фактичними відносинами довіри [1, 4].

Масштаби криміналізації та корумпованості влади мають тенденцію до невпинного зростання, сягаючи критичної межі, за якою настає втрата важелів управління державою з боку легітимної влади, розпад державних інститутів і припинення демократичного розвитку держави [2]. Українською загрозливим є високий рівень злочинності в цілому та злочинів у сфері службової діяльності зокрема. Більшою мірою – це наслідок незавершеності реформ у сфері забезпечення конституційних прав і свобод громадян, відсутності стратегічної антикримінальної політики в державі та необхідної спільної політичної волі до ефективної протидії тотальній криміналізації суспільства і держави. Протиправні схеми, як зазначається в управлінських документах (указах Президента України, рішеннях РНБО, звітах органів прокуратури та МВС України), пронизують сферу господарської діяльності, правоохоронні органи та суди. Корупція охопила всі ланки органів державної влади та органів місцевого самоврядування, і тут органи доходів і зборів – не виняток. Значно ускладнює криміногенну ситуацію протиправна діяльність численних організованих груп та злочинних організацій із корупційними і транснаціональними зв'язками. Такі кримінальні утворення активно співпрацюють із суб'єктами господарської діяльності, а інколи є їх складовими, допомагаючи їм “вести” господарську діяльність.

Щорічно зростає розрив між кількістю заяв і повідомлень про злочини та кількістю зареєстрованих злочинів. У 2013 р. кількість зареєстрованих матеріалів кримінальних проваджень у 5 разів перевищила попередні роки. Реальний рівень злочинності в Україні значно перевищує офіційні показники, що не дає змоги адекватно протидіяти їй. Наявна в Україні система реєстрації злочинів перекручує дійсну картину стану злочинності, підриває довіру громадян до держави. Введення в дію нової системи реєстрації злочинів у зв'язку із набранням чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом (далі – КПК) України не усунуло такої можливості. Відмови в реєстрації злочинів продовжують існувати, хоча і в менших масштабах. Особливо це проявляється під час реєстрації заяв про злочини, вчинені високопосадовцями та чиновниками державного апарату.

Суспільна небезпечність злочинів, учинених у сфері правоохорони взагалі та митної діяльності зокрема, призводить до порушення конституційних прав людини і свідчить про неспроможність держави забезпечити їх належний захист. Як зазначається в рішенні РНБО України [2], правоохоронні органи не користуються довірою громадян, не здатні забезпечити ефективну протидію злочинності внаслідок політичної заангажованості, корумпованості, відсутності результативних системних реформ, різкого зниження рівня професіоналізму кадрів. За останні декілька місяців ця ситуація погіршилася. Як наслідок, на фоні зро-

стання кількості зареєстрованих тяжких та особливо тяжких злочинів, учинюваних у сфері митної діяльності й системі оподаткування, яка безпосередньо з нею пов'язана, останнім часом відзначається тенденція до зменшення кількості розслідуваних злочинів цієї категорії. Залишаються нерозслідуваними понад 2 млн злочинів минулих років, у тому числі надзвичайно резонансні, в яких заподіяно великі розміри збитків державному та місцевим бюджетам. Стрімко зростає кількість проявів хабарництва, рейдерських захоплень, зловживань. При цьому зазначені види злочинів мають найвищі показники латентності [3; 8] порівняно з іншими видами злочинів. Особливу загрозу на фоні такої негативної криміногенної обстановки у країні створює і протиправна діяльність у середовищі самих правоохоронців. Це, на наш погляд, загрожує національній безпеці країни, оскільки така діяльність спрямовується на обслуговування потреб політичних і бізнесових груп, які перебувають при владі. Оцінки криміногенної ситуації в державі керівництвом окремих правоохоронних органів нерідко мають необ'єктивний і невиправдано оптимістичний характер, хоча на початку 2014 р. змінено керівників усіх правоохоронних структур у державі й у митницях ДФСУ в тому числі.

А для правоохоронних органів, головним завданням яких є забезпечення прав і законних інтересів громадян, протидія злочинам і правопорушенням у митній сфері, – це, так би мовити, сенс їхнього буття. На думку В. І. Терентьєва, криміналізація суспільних відносин у слов'янській правовій родині в основному проводиться за ознаками соціальних властивостей і характеристик носіїв “кримінальності”, що виправдовується ідеологією панування колективних цінностей над індивідуальними, що бере свій початок в общинних порядках і властива нашій правовій родині. Також науковець зазначає, що кримінальна відповідальність в Україні над спеціалізована [4, 3].

Якщо говорити про працівників митниць органів ДФСУ, то під час учиненні ними злочинів суспільна небезпечність особи злочинця проявляється у різних аспектах, зокрема: 1) небезпечність використання такою особою легальних можливостей на службі, посаді, що використовуються для вчинення злочину; 2) час, який проходить від отримання особою таких можливостей до відсторонення від їх виконання у зв'язку з учиненням злочину, може бути досить тривалим, оскільки зловживання владою або службовим становищем належить до групи службових злочинів, що мають найвищі показники латентності порівняно з іншими видами злочинів; 3) за час від моменту вчинення першого протиправного діяння до виявлення особи та притягнення її до кримінальної відповідальності вона вчиняє безліч інших протиправних діянь, які можуть і не отримати самостійної правової оцінки (знову ж таки внаслідок високого рівня латентності службових злочинів); 4) за цей же час особа вчиняє різні суспільно небезпечні діяння, чим порушує не лише встановлений порядок виконання нею службових обов'язків, а й права та свободи громадян, суспільства і держави, чим заподіює їм усім непоправну шкоду. Чому ми називаємо цю шкоду непоправною? У загальноприйнятому розумінні в кримінальному праві непоправною визнається шкода, пов'язана із заподіянням смерті потерпілій особі, життя якої відновити вже неможливо. Що ж стосується службових злочинів, то їх учинення діє на весь апарат державних органів, у тому числі і правоохоронних. Відбувається тривале розкладання, руйнування передбачених законом суспільних відносин, їх підточування, що в остаточному рахунку призводить до корупціоналізації влади, а в нашому випадку – всієї системи митної діяльності, а відповідно, і правоохоронної діяльності. Підриваються основи існування держави у глобальному масштабі, оскільки зловживання владою або службовим становищем призводить до ненадходження до бюджетів різних рівнів установлених законом зборів і податків. Унаслідок їх недоотримання відбувається повільне руйнування системи оподаткування, на якій тримається державна влада, правоохоронна

система, соціальні сфери, оскільки фінансуються вони з бюджету. Вивчені нами матеріали кримінальних проваджень (справ) показали, що в кожному випадку зловживання владою чи службовим становищем працівником митного органу до бюджету не надходили у встановлених законом розмірах податки та збори. Якщо ж кожен працівник митниці ДФСУ хоча б раз на місяць учинить такі дії, то державна система оподаткування митом буде зруйнована. Тому ми вважаємо, що ступінь суспільної небезпечності таких діянь працівників митниць ДФСУ загрожує існуванню самої держави; 5) поррахувати кількість недоотриманих бюджетами різних рівнів унаслідок зловживань митних зборів і платежів неможливо, оскільки неможливо обчислити й підрахувати кількість випадків увезення у країну та вивезення за її межі товарів і вантажів, які мають бути обкладені цим митом. Так, ми можемо отримати математичну сукупність показників за окремими категоріями, але реально встановити, яка кількість товарів була ввезена/вивезена і яка сума платежів мала надійти від їх переміщення через митний кордон України, неможливо. Для визначення цього необхідно провести громіздку та тривалу роботу. Ми можемо лише досить умовно підрахувати, які суми міг би отримати бюджет (порівняно з попередніми періодами) і які отримав.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Таким чином, суспільна небезпечність зловживань полягає в тому, що відбувається постійний процес недоотримання бюджетами митних платежів і зборів у процесі вчинення цих злочинів. Суспільна небезпечність злочинів, учинених у сфері правоохорони в цілому та митної діяльності зокрема, призводить також до порушення конституційних прав людини і свідчить про неспроможність держави забезпечити їй належний захист. Правоохоронні органи (на думку РНБО України) не користуються довірою громадян, нездатні забезпечити ефективну протидію злочинності внаслідок різних причин (політичної заангажованості, корумпованості, відсутності результативних системних реформ, різкого зниження рівня професіоналізму кадрів). При цьому за останні декілька місяців ця ситуація суттєво погіршилася. На початку 2014 р. змінено керівників митниць, але наскільки чергова зміна керівництва сприятиме протидії злочинам і правопорушенням у митній сфері, – сказати важко.

Ми назвали основні аспекти суспільної небезпечності, що впливають на правову оцінку вчиненого зловживання працівником митниці ДФСУ. Можна було б називати й інші аспекти, але така деталізація, на наш погляд, буде зайвою в межах даного дослідження і потребує самостійного опрацювання в рамках господарського та фінансового права.

Список використаних джерел:

1. Анісімов Г. М. Зловживання довірою як спосіб вчинення злочину: поняття і кримінально-правове значення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право і криминологія; кримінально-виконавче право” / Г. М. Анісімов. – Х., 2003. – 22 с.
2. Про створення митного поста “Угринів” як відокремленого підрозділу Львівської митниці Міндоходів [Електронний ресурс] : наказ Міндоходів від 31 березня 2014 р. № 211. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/>.
3. Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2010. – Т. 1. – 324 с.
4. Терентьев В. І. Відповідальність спеціального суб'єкта злочину за кримінальним правом України : дисертація канд. юрид. наук: 12.00.08 / Терентьев Віктор Іванович ; Одеська національна юридична академія. – О., 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/33774.html>